

te tonen aan onze abdij (*“erga nos”*). Daarna worden enkele bijkomende regels aangegeven. Zij mogen geen private contacten onderhouden met de kloosterlingen, noch te vaak naar het klooster komen. Wel mogen zij, net als alle andere vrouwen die daar leven, ten gepasten tijde ons klooster bezoeken wanneer een publiek sermoen wordt gegeven.

Uit de brief van de abdis van Bijloke blijkt dat het gaat om een project waarvan het welslagen onzeker leek. Een terrein wordt ter beschikking gesteld, evenals een kapel en een nog te bouwen onderkomen voor “godvruchtige en kuise vrouwen”. Deze vrouwen moeten bereid zijn om onder een regel (*“disciplina”*) te leven, een strikte leefregel dus. Hen wordt de vrije keuze gelaten, hun “vrije wil” is bepalend. En al is in 1233 de term “begijnen” nog afwezig, toch wijst veel erop dat hier de materiële basis werd gelegd voor wat in een tiental jaren tijd zou uitgroeien tot een volwaardig begijnhof. Ook de leefregel bevat enkele elementen die in latere statuten van andere begijnhoven weerkeren.

Jef Van den Bergh

Bibliografie

1. Baron Jean Béthune, *Cartulaire du Béguinage de Sainte-Elisabeth à Gand* (Mémoire de la Société d’Emulation pour l’étude de l’histoire et des antiquités de la Flandre), Brugge, 1883
2. ibidem, blz. 302
3. Jef Van den Bergh, *De Gravin van Vlaanderen en Henegouwen schenkt een jaarrente aan de Kortrijkse begijnen*, in: *Begijnhofkrant* 58 (winter 2017)

Van Laer en Bols: twee voornamen uit het land van Turnhout

Binnen in kerken treft men dikwijls grafstenen aan die een graf bedekken en die door hun inscripties de herinnering aan de overledenen levendig houden. Grafplaten zijn dan ook een belangrijke bron van informatie voor de lokale geschiedenis, de epigrafie, de heraldiek en de genealogie. Vele vloerzerken werden echter eeuwenlang achteloos met de voeten getreden, zodat de beeltenis en inscriptie vrijwel volledig uitgesleten en bijna onleesbaar zijn geworden. Ook nu nog vormen zij een verwaarloosd onderdeel van ons kerkelijke patrimonium: er wordt nog steeds respectloos overheen gestapt of de stenen verdwijnen bij een van de vele onderhoudswerken aan de kerk.

De meest gebruikte steensoort voor dergelijke grafstenen is de blauwe hardsteen of arduin, een kalksteen die duurzaam, slijtvast en in grote afmetingen vindbaar is. De belangrijkste steengroeven in ons land waren gelegen in de Maasvallei (Luik, Hoei en Dinant), het Scheldebekken (Doornik) en de provincie Henegouwen (Ecaussinnes). Vanaf de tweede helft van de 14de eeuw kenden ook bleke steensoorten succes, zoals de Noord-Franse witte steen en de Brabantse zandsteen, die zachter waren en dus gemakkelijker te bewerken dan arduin.

Vaak werden de groeven opgevuld met hars of pasta, waardoor de voorstelling zich duidelijker aftekende. Ook in de Turnhoutse kerken vinden we heel wat van die grafstenen terug.

Drie zussen Van Laer

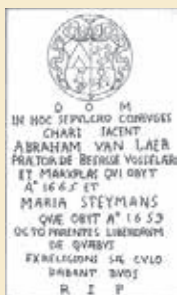
Zo ligt in de noordelijke zijbeuk van de Turnhoutse Heilig-Kruiskerk of Begijnhofkerk, voor het Sint-Anna-altaar, de grafplaat van de zussen-begijnen Joanna Van Laer († 07-01-1696), grootmeesteres, Anna



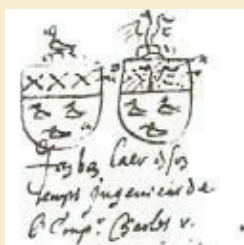
Grafplaat van de drie zusters-begijnen Van Laer in de Begijnhofkerk van Turnhout.

Van Laer († 14-04-1676), grootmeesteres, en hun halfzus Maria Van Laer († 07-06-1664), drie dochters van Abraham Van Laer († 1665), schout van Vosselaar, Beerse en Merksplas. Dit is de tekst die nu nog op hun grafplaat te lezen staat¹: *"D.O.M. Sepulture voor de docher / van den heere schouteth / van Vosselaar Beersse / ende Merxplas / Joanna Van Laer sterf / den 7 jan 1696 ... / Anna Van Laer / sterf den 14 april 1676 M van des hov. / Maria Van Laer sterft / den 7 junii A° 1664 / beggynntiens ... / requiem perpe...m"*.

De zussen Van Laer dragen hier het wapenschild van hun vader Abraham, zoals dat ook te vinden is op diens grafplaat, die geplaatst is tegen de buitenmuur van de Onze-Lieve-Vrouwkerk in Vosselaar. Het is eigenaardig dat dit gevierendeelde wapenschild van Abraham Van Laer niet lijkt op dat van zijn grootvader Jan. Oorspronkelijk was dat een schild met drie Sint-Andrieskruisen bovenaan en drie eendjes onderaan. Jan Van Laer werd als militair in keizerlijke dienst in 1540 door Karel V geadeld en vanaf dat moment werden de Sint-Andrieskruisen vervangen door een keizerlijke adelaar².



◀ Grafplaat van Abraham Van Laer († 1665) in de buitenmuur van de Onze-Lieve-Vrouwkerk in Vosselaar.



De wapenschilden van Jan Van Laer vóór en na 1540. ▶

De grafplaat op de foto ligt ter hoogte van de oude (en later vervangen) preekstoel en is een gift van de begijnen Joanna en Anna voor hun recent volttooide kerk³. De broer van deze drie begijntjes, Johannes Van Laer (° 1631), had een zoon Petrus, die getrouwd was met Isabella Proost. De enige dochter van dit koppel heette (Marie) Isabella Van Laer. Die laatste is dus een achternicht van de drie begijntjes.

Maria Isabella Josepha Van Laer

Isabella was dus een achterkleinkind van de schout Abraham Van Laer en de dochter van Petrus Van Laer, ontvanger van de inkomende en uitgaande rechten van Turnhout, drossaard van Beerse en Vosselaar, en van Isabella Proost. Beide ouders zijn begraven in de grafkelder van de familie Proost in de Sint-Pieterskerk in Turnhout⁴.

De negentienjarige Isabella trouwde op 13 juli 1729 met Norbertus Bols, een telg uit een



Foto's van de binnenkoer van het huis 'De Roode Schild', eigendom van Hendrickx-Van de Luytgaerden op de Grote Markt in Turnhout. Het was in de 16de eeuw een van de bijzonderste afspanningen en herbergen in de stad. Foto's: Collectie Kempens Erfgoed

vooraanstaande familie uit Weelde. Na zijn studies in de medicijnen vestigde Norbertus zich als geneesheer in Turnhout. Isabella Van Laer was ook de achternicht van Franciscus Pauly, heer van de vrijheid Arendonk. Toen Pauly in 1732 kinderloos overleed, erfde zij diens volledige bezittingen⁵. Via deze erfenis werden Norbertus Bols en zijn dame grootgrondbezitters in het Land van Turnhout. In 1733 werden zij in de adelstand verheven. Het echtpaar Bols erfde ook de titel van 'heer en vrouw van Arendonk en Draekenhof te Vorselaar'. Op de plaats van het huis 'De Roode Schild'⁶, gelegen op de hoek van de Turnhoutse Grote Markt en de Herentalsstraat en voorheen eigendom van

Pauly, trokken zij een nieuwbouw op met een grote binnenkoer en een lantaarnkoepel, een prachtige trap met beeld van Walter Pompe en een statige poort met gemetselde omlijsting met het jaartal 1736 op de deurmakelaar.

Later woonde in dit pand de heer Swaan, rentmeester van prins Salm-Salm uit Hoogstraten. Bij hem logeerde in 1832 koning Leopold I tijdens een officieel bezoek aan Turnhout. Dit pand werd in 1963-1964 afgebroken. De echtelieden Bols werden beiden begraven in de Heilig-Hartkapel in de Sint-Pieterskerk. Dat is de eerste kapel in de kooromgang, naast de sacristie.



Obiit van Isabella Van Laer, Vrouwe van Arendonk, in de Sint-Pieterskerk in Turnhout, olieverf op paneel, ca. 110 cm.

Daar bevindt zich ook de toegang tot de familierustplaats: *'Ostium monumenti Nob. fam. Proost et Bols ab Arendonck'*.

Rouwborden of 'obiits'

Rouwborden of 'obiits' zijn meestal ruitvormige panelen, die vertellen op welke datum de betrokkene overleden is. 'Obiit' betekent letterlijk 'hij/zij is overleden'. Het bord draagt het wapenschild van degene aan wie het herinnert, maar niet diens naam. Zulke borden werden tot 1795 bij begrafenissen voor de kist uitgedragen en nadien in de buurt van het graf in de kerk opgehangen⁷. Naast het altaar van de Turnhoutse Broederschap van het Allerheiligste Sacrament des Altaars of het Venerabel in de Sint-Pieterskerk, waarvan haar man jarenlang de hoofdman is geweest, bevindt zich het rouwbord van Isabella Van Laer, Vrouwe van Arendonck, Draekenhof, Vosselaar, Lichtaart, Beerse en Schoonbroek. Zij stierf op 31 mei 1741. Haar wapenbord met het voor vrouwen gebruikelijke ovale alliantiewapen verenigt aan de linkerzijde het wapen van haar echtgenoot Norbertus Franciscus Bols en rechts het wapen met de drie eenden van haar vader⁸.

Het rouwbord van Norbertus Bols, geneesheer, grootgrondbezitter in het Land van Turnhout, eigenaar van een blekerij op de Broekzijde⁹, geestelijke vader ('momboor') van het gasthuis en, zoals eerder al vermeld, hoofdman van de Broederschap van het Allerheiligste Sacrament des Altaars, hing in de kooromgang van de Sint-Pieterskerk. Het draagt de sterfdatum van de overledene, 16 Xbris (december) 1767, en zijn wapenschild (drie penningen of 'bezanten' en twee klauwende leeuwen), hem verleend bij zijn verheffing in de adelstand op 7 november 1733¹⁰.

Dit laatste wapenbord werd onlangs, op vraag van de Kerkraad van de Sint-Pieterskerk, door het restauratieatelier Artecura uit Herentals onder handen genomen. Zowel de drager als de picturale laag werden behandeld om de doffe kleuren weer te laten schitteren. Het zou mooi zijn mochten de twee obiits van Isabella Van Laer en Norbertus Bols weldra weer naast elkaar worden opgehangen in de nabijheid van hun laatste rustplaats.

Marie-Paule Peeters



Obiit van Norbertus Bols (1691-1767), in de Sint-Pieterskerk in Turnhout, olieverf op paneel, ca. 110 cm.

Voetnoten en literatuur

1. Voor de volledige tekst zie: Stadsarchief Turnhout, *Stadsverslag* 1903, p. 86 ev. en de onuitgegeven beschrijving van de grafstenen (door Kapelaan Dirx) uit 1940: *Inscriptions de l'église du Béguinage de Turnhout*, n° 61. Gevierendeeld wapen met keper, adelaar, vos en bloem.
2. Bron: Geneanet, *Familiegeschiedenis van Dirk Van Laer* (<https://nl.geneanet.org/profil/dv11> en <https://www.geneanet.org/media/public/fonds-houwaert-ii-6539-f-234-26717486>)
3. Archief Kerkfabriek, KF 58 A, p. 102 II: "Johanna († 1696) en Anna Van Laer († 1676) hebben den preekstoel gegeven." Zie ook: Marie-Paule Peeters: *Patrimonium van de Turnhoutse Begijnhofkerk geïnventariseerd*, in: *Begijnhofkrant* 26, winter 2009, p. 8.
4. J.E. Jansen: *Turnhout in het heden en verleden II*, Turnhout, 1905, p. 141.
5. J.E. Jansen: *Turnhout in het heden en verleden II*, Turnhout, 1905, p. 101.
6. S. Delaruelle, B. Tops: *Turnhout en de Grote Markt: de geschiedenis archeologisch bekeken*, 2012, p. 147; en Harry de Kok: *Gids voor het oude Turnhout*, 1980, deel 1, p. 24-25.
7. H. de Kok, E. Wouters: *Elks deel op 't laatst is het graf*, 1990, p. 17.
8. K. Van Nyen in: *Taxandria*, 1936, p. 165. De Sint-Sebastiaansgilde van Vosselaar bezit een gildebreuk met een zilveren koningsschildje uit 1683 met het gehelmde wapenschild met arend/adelaar en drie duiven (sic) van de familie Van Laer.
9. Stadsarchief: "1742 Oudste vermelding van een blekerij op de Broekzijde, in het bezit van Jonker Bols, geneesheer en heer van de Vrijheid Arendonck"; en P.J. Heuvelmans: *Kronyk der stad vryheid Turnhout*, 1844, p. 168.
10. *Annuaire de la noblesse de Belgique*, Partie 1: "Un écu de gueules à deux lions debout d'or (affrontés et jouant de la patte), sur une terrasse de sinople au chef d'azur chargé de 3 besans d'or. Heaume d'argent, Vienne, le 7 novembre 1733"; zie ook: J.E. Jansen: *Turnhout in het heden en verleden II*, Turnhout, 1905, p. 101, noot 2.